เทคนิคการสังเกตสำหรับการวิจัยและพัฒนา

(Observation Technique for Research and Development)

ปรีชา สามัคคี*
ปัญญา เลิศไกร**

บทคัดย่อ

การเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อตอบคำถามที่อยากรู้หรือตอบโจทย์การวิจัย โดยใช้วิธีการสังเกต ถือว่ามีความเหมาะสมและนิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย การเลือกระดับและวิธีการของการสังเกต ขึ้นอยู่กับความลึกซึ้งของข้อมูลที่ต้องการ กล่าวคือ ระดับการสังเกตประกอบด้วย การสังเกตระดับ 1 (การสังเกตทั่วไป 45-90 องศา) เพื่อให้เห็นว่าคืออะไร เป็นอะไร การสังเกตระดับ 2 (การสังเกต 180 องศา) เป็นการสังเกตที่ต้องการรายละเอียดของข้อมูลมากขึ้น ต้องอาศัยกระบวนการศึกษาจากฐานความคิดเชิงระบบ การสังเกตระดับ 3 (การสังเกต 270 องศา) จะช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์มากขึ้น และการสังเกตระดับ 4 (การสังเกต 360 องศา) เพื่อการวิจัยและพัฒนา เป็นการตรวจสอบเชิงลึกมากขึ้นใช้หลักการ แนวคิด ทฤษฎีและการสืบค้นที่รัดกุมส่วนวิธีการสังเกตประกอบด้วย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้สังเกตต้องมีทักษะเกี่ยวกับการสังเกต มีการกำหนดโครงสร้างการสังเกต มีการสังเกตซ้ำเพื่อให้ได้ข้อมูลเพียงพอและมีการจดบันทึกข้อมูลการสังเกต เพื่อนำไปวิเคราะห์สังเคราะห์ และลงข้อสรุป เพื่อนำข้อสรุปดังกล่าว ไปประยุกต์ใช้หรือสร้างสรรค์นวัตกรรมต่อไป

คำสำคัญ: การสังเกต ระดับการสังเกต วิธีการสังเกต และทักษะการสังเกต

* อาจารย์ ดร. กรรมการประจำหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต และหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการนวัตกรรมเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
**รองศาสตราจารย์ ดร. กรรมการประจำหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต และหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการนวัตกรรมเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

-1.indd 58 12/1/2558 9:49:21

Abstract

Data Collection to answer that question, I know the answer to the research. Using observations Deemed appropriate and most widely used.Selecting and methods of observation. Depending on the depth of information that is required to observe the day. Observation level 1 (general observation 45-90 degrees), so that is what was observed at 2 (observation 180 degrees) the observation that want more detailed information. Require more study of systems thinking. Observation level 3 (observation 270 degrees) gives a more empirical data. And observation of 4 (observation 360 degrees for research and development. A more in-depth examination of the principles, concepts, theories, and searched the transaction. The method consists of Observation, participatory and non-participatory observation. The observation skills are required to observe. Be defined observation Has been observed repeatedly in order to get enough information and data are recorded observations. In order to analyze, synthesize, and the conclusion to such a conclusion. To apply or to innovate

Keywords : Observation , Observation Value, Observation Methods , Observation Skills

บทนำ

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นรอบๆ ตัวแต่ละวัน มีสิ่งดีๆ ที่ซ่อนหรือแฝงอยู่เสมอ การมองผ่านจะได้พบหรือเห็นสิ่งมีค่าเหล่านั้น คนที่คิดจะเห็นในสิ่งที่มองอยู่ ก็จะเรียนรู้ว่าเห็นสิ่งที่ต้องการที่ต้องสังเกตอย่างละเอียด หรือมองไม่เห็นสังเกตไม่พบเพราะอะไร ในกลุ่มคนช่างสังเกตจะเริ่มต้นด้วยการคิด วางแนวทางด้วยการคิดว่าจะสังเกตอะไร มักจะได้พบเห็นสิ่งนั้น

ถ้าต้องการมองหาสิ่งที่เป็นสีแดง เมื่อมองไปรอบ ๆ ตัวจะเห็นสีแดง หรือถ้าคิดจะมองหาสิ่งที่เป็นสีเขียว ก็จะพบเห็นสิ่งที่เป็นสีเขียว การสังเกตจึงเป็นแนวทางในการมองหาสิ่งที่ต้องการได้เสมอ และเมื่อได้พบเห็นสิ่งที่ต้องการแล้ว ความคิดและสติปัญญาจะเกิดตามมาในทันทีเสมอ ว่าสิ่งที่เห็นจากการมองหาค้นหานั้นนั้นคืออะไรบ้าง แต่ละอย่างเหมือนหรือแตกต่างอย่างไร มีที่มาอย่างไร ต่อไปสิ่งนั้นจะเป็นอย่างไร เครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้ที่เกิดคือการสังเกต

การดำเนินชีวิตแต่ละวัน จะพบเจอกับสิ่งต่าง ๆ มากมายที่ผ่านเข้ามาและผ่านไป การช่างสังเกตจะตรวจจับสิ่งที่น่าสนใจ ที่มีค่าต่อชีวิตของตนได้เป็นอย่างดีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเร็วและจางหายไปเร็ว คนช่างสังเกตเท่านั้นจะมองเห็นโอกาส และเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ไว้ได้ทันทำให้ชีวิตมีค่า ได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งนั้น

สังคมที่มีการแข่งขันสูง เวลาและการวินิจฉัยตัดสินใจ จะส่งผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบอย่างมากมาย คนช่างสังเกตจะมองเห็นสิ่งที่จะเกิดผลเสียอย่างรวดเร็ว และจะทำให้เกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจหลีกเลี่ยง ป้องกัน ปรับตัวได้ทันต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์นั้น หรือการเห็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ก็จะนำมาใช้ได้ในทันที

-1.indd 59 12/1/2558 9:49:21

การสังเกตสำหรับการวิจัยและพัฒนา

การเก็บข้อมูลวิจัยที่อาศัยรูปแบบที่เข้าใจได้ง่าย สะดวก และเป็นที่ต้องการของบุคคล หน่วยงาน ที่ไม่ต้องการความซับซ้อนเชิงสถิติ หรือกระบวนการวิจัยคุณภาพที่มีหลักการซับซ้อน และต้องใช้เวลามากในการศึกษาเรียนรู้ทำความเข้าใจในประเด็นนั้น ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นวิธีหนึ่ง ที่มีการนำเสนอออกมาให้เห็นภาพรวมรวดเร็ว และหากต้องการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ความลึกเชิงเนื้อหา ก็จะมีเทคนิควิธีเฉพาะมาใช้ เป็นวิธีการที่ได้เห็นความเคลื่อนไหวเชิงประจักษ์ ตื่นเต้นต่อสิ่งที่เกิดขึ้นตลอด

การศึกษาสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างลึกซึ้งกว่าที่เห็น เป็นแนวคิดหลัก เพราะสิ่งปรากฏให้เห็นนั้น มีที่มาเชิงระบบเสมอ และยังบ่งบอกถึงที่ไปหรือสิ่งที่จะเกิดตามมา การศึกษาปรากฏการณ์จึงมุ่งศึกษาโครงสร้างเชิงระบบ และกระบวนการเคลื่อนไหวของทุกส่วนของโครงสร้างที่ต่อเนื่องของสิ่งนั้นภาพและเหตุการณ์ที่ปรากฏออกมาเป็นข้อมูลสำคัญที่มีความแม่นตรง และน่าเชื่อถือ ที่สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์ ศึกษาเหตุการณ์ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

การสังเกต (Observation) เป็นปรากฏการณ์และพฤติกรรมปกติของทุกคนที่ได้พบเห็นสิ่งที่สนใจ เร้าใจ ดึงดูดใจ หากสิ่งนั้นเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอจนเป็นปกติ การสังเกตจะไม่มีอะไรพิเศษมากนัก หรือการได้พบเห็นจะถูกสรุปว่าเป็นเรื่องปกติ จึงให้ความสำคัญกับการสังเกตในรายละเอียดไม่มากนัก แต่ถ้าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องแปลก เรื่องแรก เรื่องใหม่ หรือเรื่องที่กำลังสนใจเกิดขึ้น ก็จะให้ความสนใจสังเกตในสิ่งนั้นละเอียด เพื่อเก็บข้อมูลในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมากขึ้น การสังเกตสามารถแบ่งได้ 4 ระดับดังนี้

การสังเกตระดับ 1 การสังเกตทั่วไป 45-90 องศา หมายถึงเมื่อเกิดความสนใจ ในสิ่งที่ได้เห็น ต้องการเห็น จึงมองเพื่อให้เห็นว่าคืออะไร เป็นอะไร เพราะแค่เห็นยังไม่เพียงพอ จึงสังเกตสิ่งนั้นเพิ่มเติม จนได้รายละเอียด รับรู้และเข้าใจ ถ้าเข้าใจในสิ่งที่สังเกตจนอธิบายให้คนอื่นเกิดความเข้าใจเบื้องต้นได้ การสังเกตระดับ 1 จึงเกิดขึ้นจากความสนใจเบื้องต้นก่อน ทำให้อยากมองให้เห็น ได้รู้ได้ตอบคำถามในใจของตนที่อยากรู้คำตอบ จึงต้องสังเกตให้ได้คำตอบ

การสังเกตระดับ 1 ในมิติที่เห็นผ่าน ๆ แล้วเกิดความสนใจระดับต้น ๆ แต่ไม่ได้ต้องการรายละเอียดมากนัก แค่อยากรู้ ยากเข้าใจในสิ่งนั้นๆ การสังเกตระดับนี้ เป็นการดูให้เห็นเบื้องต้นและให้เห็นในรายละเอียดที่ต้องการเพื่อตอบคำถาม ในสิ่งที่ต้องการจะรู้

เหตุการณ์ คือสิ่งที่เกิดขึ้น โดยไม่คาดคิดและมีผลต่อคนจำนวนมาก เป็นที่น่าสนใจหรือคนส่วนใหญ่ให้ความสนใจ เป็นความบังเอิญหรือกำหนดขึ้นมาแล้วควบคุมให้เกิดขึ้น ในช่วงเวลาหนึ่ง จึงมักเรียกว่าเหตุการณ์ไม่ปกติ การเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติ มักจะได้รับความสนใจ

การสังเกตเบื้องต้น มักจะเกิดขึ้นทันทีที่สนใจในสิ่งนั้นๆ เป็นการสังเกตเพื่อให้ได้รู้เข้าใจมากกว่าที่เห็นผ่านๆ จนเกิดความกระจายในประเด็นที่สนใจ ได้เห็นในสิ่งที่สงสัยหรือตั้งคำถามในใจ และหาคำตอบในส่วนนั้น ๆ ได้

การสังเกตทั่วไป เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้สนใจในองค์ความรู้มากนัก การได้เดินทางไปถึงสถานที่ ได้พบเห็นตามที่ต้องการและดูจนเกิดความรู้ ความเข้าใจเบื้องต้นในสิ่งนั้น การสังเกตระดับนี้ ไม่เพียงพอสำหรับงานวิจัยและพัฒนา เพราะการวิจัยและพัฒนาจะต้อง

-1.indd 60 12/1/2558 9:49:21

สังเกตจนเข้าถึงข้อมูลในรายละเอียดมากกว่าระดับ 1 ซึ่งการสังเกตระดับนี้ เหมาะสำหรับการศึกษา เรียนรู้เบื้องต้น ในเรื่องที่ไม่ค่อยจะมีความสำคัญมากนัก เหมาะสำหรับแนะนำให้นักท่องเที่ยว หรือกลุ่มบุคคลที่ทัศนศึกษา มาศึกษาดูงาน ได้ใช้สังเกต อย่างน้อยก็ให้เกิดความสนใจ อยากรู้ และเมื่อสังเกตแล้ว ได้รู้ ได้ข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจนมากพอจนเกิดความเข้าใจ

กลุ่มบุคคลที่ไม่ได้อยู่ในเส้นทางของสิ่งนั้น ๆ เช่นเรื่องอาคาร สิ่งก่อสร้าง กลุ่มบุคคลที่ไม่ใช่วิศวกรก่อสร้าง สถาปนิก หรือช่างก่อสร้าง แต่เป็นบุคคลที่เกิดความรู้สึกว่า เป็นสิ่งก่อสร้างที่มีความน่าสนใจ มีลักษณะพิเศษ แปลกกว่าทั่วๆไป จนเกิดความอยากรู้ ว่าทำไมถึงมีลักษณะเช่นนั้น มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับความเชื่ออะไรหรือมีที่มาอย่างไร

การเปิดโอกาสให้ผู้สนใจลักษณะนี้ ได้มีโอกาส มีเวลาในการสังเกตรายละเอียด มากกว่าการแค่ได้เห็นก็จะทำให้การสังเกตระดับ1เกิดขึ้นได้ และเกิดความเข้าใจ จนได้คำตอบในประเด็นที่ต้องการ หรือข้อสงสัยที่เกิดขึ้นในใจได้หมด

การสังเกตสำหรับการวิจัยเบื้องต้น ระดับ 2 การสังเกต 180 องศา เป็นขั้นการสังเกตที่ต้องการรายละเอียดของข้อมูลมากขึ้น การสังเกตจึงต้องอาศัยกระบวนการศึกษา จากฐานความคิดเชิงระบบ เพื่อค้นหาข้อมูล รายละเอียดในการตั้งคำถาม ข้อสงสัยต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นคำตอบที่อธิบายเชื่อมโยงสิ่งที่สังเกตเชิงระบบ เพราะสิ่งที่มองเห็น สิ่งที่เป็นอยู่ ย่อมมีที่มาอย่างเป็นขั้นตอน และมีการต่อเนื่อง ผ่านปัจจัย ผ่านกระบวนการอย่างเป็นขั้นตอนต่อไปอย่างเป็นระบบ ความต่อเนื่องที่กำลังจะเกิดขึ้น ทั้งผลกระทบเชิงบวก เชิงลบ สามารถมองหาสิ่งบ่งบอกจากการสังเกตได้

สิ่งที่สังเกตที่เป็นเหตุการณ์ สถานการณ์ หรือปรากฏการณ์ ที่หยุดนิ่ง สามารถสังเกตซ้ำ หรือไม่มีข้อจำกัดเวลาในการสังเกต ทำให้ผู้สังเกตไม่ต้องถูกกดดันมากนัก การมองหาข้อมูลจึงอาศัยฐานคิดจากโครงสร้าง ว่าสิ่งนั้นมีองค์ประกอบครบตามโครงสร้างจะต้องมีอะไรบ้าง สิ่งที่เห็นขาด บกพร่อง หรือมีบางส่วนเกินเลยมาหรือไม่ อย่างไร เพราะอะไร สิ่งเหล่านี้ จะกลายมาเป็นคำถามที่ต้องสังเกต ค้นหาโดยให้มีข้อมูลครบถ้วน

การสังเกตบนฐานคิดเชิงหน้าที่นิยม (Functionalism) เป็นแนวทางที่ผู้สังเกตใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเก็บข้อมูลการสังเกต มีแนวคิดที่มี ทุกสิ่งที่ปรากฏ จะมีบทบาทหน้าที่เฉพาะเสมอ การทำหน้าที่ที่ยังคงดำรงอยู่ การทำหน้าที่ในแต่ละส่วน จะมีความเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงไปยังโครงสร้างส่วนอื่น ๆ ที่ต้องรับช่วงในบทบาทหน้าที่อย่างต่อเนื่อง หรือกรณีที่บทบาทหน้าที่ที่ลดน้อย ถอยลง ก็จะมีร่องรอย หรือสิ่งบ่งบอกรวมถึงบทบาทที่เสื่อมถอยจนหมดบทบาทไปแล้ว สิ่งเหล่านี้ สามารถค้นหาร่องรอยจากการสังเกต มาเป็นสิ่งสำคัญในการสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วน

การสังเกตเพื่อหาคำตอบ จากแนวโครงสร้าง หน้าที่นิยม สามารถช่วยให้มีแนวทางในการสังเกต เก็บข้อมูลที่เป็นรายละเอียดในระดับ 2 หรือระดับ 180 องศา หรือการใช้แนวคิดทฤษฎีจากทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ (ทฤษฎีสังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยา เศรษฐศาสตร์ ฯลฯ) ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่สังเกต การใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางสังเกต ทำให้การเก็บรายละเอียดของข้อมูลที่ต้องการได้เพียงพอ แนวทางแห่งทฤษฎีนอกจากใช้ในการสังเกตเก็บข้อมูลแล้ว ยังสามารถใช้เป็นฐานคิดในการ

-1.indd 61 12/1/2558 9:49:22

วิเคราะห์ เชื่อมโยงข้อมูลส่วนต่าง ๆ ที่มีไปยังอดีตที่ผ่านมาและทิศทางที่จะเกิดขึ้นต่อไปของสิ่งนั้น ทำให้การศึกษาวิจัยในเรื่องนั้น มีความชัดเจน บนฐานของข้อมูลที่น่าเชื่อถือมากขึ้น

การสรุป ตีความข้อมูล เมื่อสังเกตจนได้ข้อมูลครบถ้วนตามที่ต้องการแล้ว การวิจัยนำเอาข้อมูลจากการสังเกตมาจัดระบบเป็นกลุ่มเนื้อหา และจัดเรียงลำดับตามขั้นตอนหรือตามช่วงเวลาของข้อมูลนั้น การจัดระบบข้อมูล ทำให้กระบวนการวิเคราะห์เพื่อสรุปและตีความสะดวก และชัดเจนขึ้น การสรุปตีความควรใช้แนวคิดเชิงทฤษฎีมาเป็นกรอบการมองวิเคราะห์เชื่อมโยง และใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นหลักในการสรุป

ผลการสรุปที่ได้ ผู้วิจัยต้องนำมาตีความเชิงวิชาการ ให้ได้องค์ความรู้ที่เป็นภาพรวมจากการสังเคราะห์ และตรวจสอบเชิงทฤษฎีด้วยมุมมองทางวิชาการในหลายๆ มิติ กระบวนการยืนยันผลสรุป ตีความ ควรได้ใช้กระบวนการวิจัยประเมิน ประมวลผล และกระบวนการยืนยันผลการวิจัย ด้วยกระบวนการตรวจสอบการวิจัย ก็จะได้งานวิจัยที่เกิดจากการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกต 180 องศาเป็นปัจจัยหลัก และบทสรุปการวิจัยจากข้อมูลการสังเกต ที่ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ ย่อมน่าเชื่อถือสูง และเป็นผลการวิจัยที่มีคุณค่าเชิงวิชาการ

ประเด็นที่ได้จากการสังเกตต้องตรวจสอบเบื้องต้น จากฐานความรู้เดิมของตนที่มีอยู่ ซึ่งอาจจะเป็นความรู้จากประสบการณ์ตรง หรือจากผู้มีประสบการณ์ และควรตรวจสอบจากการสืบค้น เอกสารวิชาการที่น่าเชื่อถือ

การสังเกตในรายละเอียด จนได้ข้อมูลเชิงลึกมากพอ สามารถวิเคราะห์ เชื่อมโยงเชิงกระบวนการจากผลการสังเกต พร้อมๆ กับใช้แนวทางเชิงทฤษฎีในการพยากรณ์ คาดการณ์ล่วงหน้าเชิงระบบ จะช่วยให้สามารถวางแผนที่จะบริหารจัดการในเรื่องที่เกี่ยวข้องได้ และเพื่อการบริหารความเสี่ยง การวางแผนจึงควรมีการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของแผนอย่างละเอียดจนได้แผนการบริหารจัดการตามปัจจัยหลักหรือตัวแปรหลัก เป็นแผน 1 แผน 2 พร้อมๆ กับกลยุทธ์ในการดำเนินงานควบคุม กระบวนการให้เป็นไปตามแผน

การสังเกตระดับ 3 การสังเกต 270 องศา จะช่วยให้ข้อมูลเชิงประจักษ์ ที่มีความชัดเจน เมื่อนำเอาแนวคิด ทฤษฎีมาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ และตรวจสอบกระบวนการเคลื่อนไหวเชิงระบบ มาวางแผนพัฒนา หรือควบคุมปัจจัยบางประการ โดยมีแนวทางในการจัดการกับประเด็นนั้น ๆ ด้วยแผนงานปกติ หรือแผนกลยุทธ์ จนถึงขั้นได้แผนที่ผ่านการบริหารความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ และมีแผนสำรองกรณีปัจจัย หรือตัวแปรหลักที่สำคัญเปลี่ยนไป ทำให้แผนงานมีความรัดกุมมากขึ้น

การสังเกตระดับ 4 การสังเกต 360 องศา เพื่อการวิจัยและพัฒนาเป็นการสังเกตในทุกรายละเอียดในระดับ 3 แล้วตรวจสอบเชิงลึกมากขึ้น ใช้หลักการ แนวคิด ทฤษฎี และการสืบค้นที่รัดกุม ลงลึกในรายละเอียดมากขึ้นจนสามารถสร้าง ฉากทัศน์อนาคตที่ชัดเจนได้

การสังเกตเพื่อวิจัยและพัฒนา ต้องสังเกตให้ได้รายละเอียดมากที่สุด เพื่อเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์นำมาเป็นฐานคิด วิเคราะห์ คาดการณ์การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปสู่อนาคตในระยะสั้น ระยะกลางและระยะยาว เป็นการวิจัยและพัฒนาที่ต้องละเอียดอ่อนมากที่สุด รอบคอบมากที่สุด เพราะปัจจัยหลัก หรือตัวแปรแทรกที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อน

-1.indd 62 12/1/2558 9:49:22

เคลื่อนไหวต้องสามารถคาดการณ์ได้อย่างแม่นยำ และผิดพลาดน้อยที่สุด และต้องสามารถควบคุม ติดตามประมวลประมาณการณ์สิ่งที่เกิดขึ้นและบริหารจัดการความเสี่ยง ต่อสิ่งนั้นได้

ฉากอนาคต หรือฉากทัศน์อนาคต (Future Scenario) เป็นแนวความคิดมาจากการสร้างฉากละคร ฉากจะมีส่วนสำคัญให้อย่างมากต่อภาพรวมของงานที่สร้างขึ้น ตัวบุคคลในเหตุการณ์แสดงบทบาทต่างๆ ออกมาตามบทที่เตรียมไว้ล่วงหน้า สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ขณะนั้น จะต้องสมจริงหรือใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด ฉากแต่ละฉากจึงต้องละเอียด รอบคอบตามบริบทที่เกี่ยวข้องกับเวลา สถานการณ์ ผู้กำกับฉากจึงมีความสำคัญมากพอๆ กับผู้กำกับการแสดง เพราะฉากจะเป็นตัวบ่งบอกถึงความละเอียด รอบคอบรัดกุมและคุณภาพของผลงาน

แนวการสร้างฉาก จะถูกกำหนดบนฐานความคิดของเรื่องและมีการวิเคราะห์อย่างดี ในทุกรายละเอียดของฉากแต่ละส่วนต้องสอดคล้องทั้งรูปแบบ เนื้อหา อยู่บนฐานของความเป็นจริงหรือเสมือนจริงทั้งหมดเท่านั้น รายละเอียดทุกส่วนจะสอดคล้องกับเวลา สถานการณ์ สภาพสังคมวัฒนธรรม สิ่งของในฉากทุกชิ้นที่แสดงออกมาหรือประสาทสัมผัสต่างๆ ต้องสมจริงตามเหตุการณ์ ต้องไม่มีส่วนหนึ่งส่วนใดมาข้อขัดแย้ง

ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observation Learning) เป็นทฤษฎีเชิงระบบที่ต้องอาศัยการสังเกตในสิ่งนั้นอย่างจริงจัง หรือสนใจต่อสิ่งนั้นอย่างต่อเนื่องอยู่ระยะหนึ่ง ทฤษฎีนี้เป็นผลจากการประมวลแนวความคิด โดยบันดูรา (Bandura) ซึ่งเชื่อว่า การเรียนรู้ส่วนใหญ่เป็นผลเกิดจากการสังเกตตัวแบบ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต 2550) ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ทำได้อย่างรวดเร็ว และเข้าใจง่ายกว่าการทดลอง เพราะการทดลองต้องเสี่ยงต่ออันตรายจากการลองผิดลองถูก ต้องใช้เวลาและความอดทนสูง ทั้งยังต้องลงทุนลงแรงค่อนข้างมากและยาวนาน ขณะที่การสังเกตตัวแบบจะเกิดความเข้าใจอย่างรวดเร็ว

ตัวแบบที่สังเกต จะแสดงให้เห็นมิติต่าง ๆ ทั้งภาพการเคลื่อนไหว ภาพลักษณ์ที่ต้องการมอง เสียง ปรากฏการณ์ต่างๆ ข้อมูลจากการสังเกตสามารถนำมาผสมผสานกับฐานความรู้เดิม ประสบการณ์เดิมของผู้เรียนรู้ ทำให้เกิดการวิเคราะห์ เชื่อมโยงข้อมูลได้ในทันที ตัวแบบจะสามารถลดเวลาการเรียนรู้จากการเก็บข้อมูลตรง การนำความรู้ความเข้าใจมาตรวจสอบทดสอบ ทดลองด้วยตนเอง มาเป็นการศึกษาจากตัวแบบแทน ซึ่งตัวแบบมี 2 ประเภทด้วยกันคือ

สิ่งที่ได้เห็นบางครั้งอาจจะฉาบฉวยหรือได้ข้อมูลไม่มากนัก แต่การสังเกตเชิงระบบไม่ใช่แค่การมองให้เห็นเท่านั้น แต่จะต้องดูและเก็บรายละเอียดต่างๆ ให้ได้มาก เพราะต้องเรียนรู้ในสิ่งที่เห็นด้วย การเรียนรู้ในสิ่งที่พบเห็นหรือสังเกต ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างรวดเร็ว ถูกต้องแม่นยำค่อนข้างมากกว่าคำบอกเล่า เพราะการเห็นและสังเกตละเอียด จะได้พบเห็นสิ่งที่มองได้หลายมิติ ทั้งภาพกว้าง ภาพเชิงลึก สีสันที่เป็นจริงๆ ประกอบด้วย

1.ตัวแบบที่เป็นบุคคลจริง (Live Model) เป็นการสังเกตบุคคลจากตัวจริงที่สามารถสัมผัสด้วยประสาทสัมผัสต่างๆ ด้วยการเห็น การได้ยิน และสามารถปฏิสัมพันธ์ด้วยการสนทนา พูดคุย สอบถามได้โดยตรงการได้พบพูดคุยกับบุคคลจริง จะมีโอกาสได้สัมผัสเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ได้ในหลากหลายมิติ ทำให้เกิดความคิด ความเข้าใจ ความศรัทธาที่จะเรียนรู้

-1.indd 63 12/1/2558 9:49:22

การสังเกตจากบุคคลจริง มักจะได้รับข้อมูลข่าวสารเชิงลึกได้มากเป็นพิเศษ การเรียนรู้ในยุคแรกๆ จึงมักมุ่งเน้นที่ตัวคน เพราะบุคคลที่เป็นตัวจริง จะให้ความรู้ประเด็นที่ต้องการได้มากกว่าการเรียนรู้ที่ส่งผ่านจากคนอื่นๆ

2. ตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Model) เป็นตัวแบบทางอ้อม ที่สังเกตผ่านภาพถ่าย ภาพวาด โทรทัศน์ หนังสือ หรือสื่อต่างๆ รูปแบบสัญลักษณ์ที่ผู้เรียนรู้สังเกตจากการบอกเล่า หรือจากสื่อ จะได้สัมผัสในบางมิติ และมุมมองบางด้านเท่านั้น แต่ก็เป็นตัวแบบที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกับตัวแบบที่ 1 เพียงแต่ในเวลาที่เท่ากันจะได้รายละเอียดน้อยกว่า

การเรียนรู้บุคคล กลุ่มคน หรือองค์กรสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกตด้วยการจัดกิจกรรมที่สามารถมีตัวแบบที่ชัดเจนในเรื่องที่จะเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสังเกตโดยตรง หรือจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เป็นต้นแบบได้มีโอกาสสังเกตอย่างใกล้ชิด สามารถเข้าไปในรายละเอียดของตัวแบบตามเนื้อหาที่ต้องการ

กระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกต เป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างมากในการเรียนรู้ การสังเกตมักจะเป็นจุดเริ่มต้นของความสนใจที่นำไปสู่การพยายามที่จะศึกษา เรียนรู้ในสิ่งที่พบเห็น และจะมีขั้นตอนในการที่ผู้เรียนจะต้องเกี่ยวข้องตามขั้นตอนจนครบกระบวนการ 4 ขั้นตอน จึงจะทำให้กิจกรรมการเรียนรู้โดยการสังเกต เกิดผลตามที่องค์กรต้องการ การเรียนรู้ล่วงหน้าก่อนสังเกต จะมีโอกาสได้ข้อมูลการสังเกตภาคสนามเชิงลึก ผู้วิจัยจึงต้องเตรียมความพร้อมในเนื้อหาที่ศึกษาเป็นข้อมูลเบื้องต้น เป็นฐานคิดสำคัญในการสังเกตเพิ่มเติม ค้นหารายละเอียดที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้โดยการสังเกต

1. กระบวนการตั้งใจ เป็นขั้นตอนที่บุคคลเกิดความสนใจ ประทับใจในตัวแบบ จึงเกิดความสนใจที่จะติดตามต้องการรายละเอียดต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด เป็นขั้นที่ผู้เรียนเกิดความศรัทธาเลื่อมใส อยากติดตามจนเกิดความกระจ่างชัดในสิ่งที่ต้องการ

2. กระบวนการเก็บจำ เป็นขั้นตอนต่อเนื่องจากความตั้งใจ ผู้เรียนจะพยายามจดจำในสิ่งที่ต้องการ สิ่งที่ประทับใจ โดยจะมีทั้งประเด็นหลัก ๆ และบางเรื่องที่สนใจมากๆ จะเก็บรายละเอียดด้วยการจำในเรื่องนั้น ๆ การจำเป็นผลจากการเรียนรู้ และจะกลายเป็นพื้นฐานสำคัญในการคิด วิเคราะห์ต่อยอดองค์ความรู้จากการเรียนรู้อื่นๆ

3. กระบวนการกระทำ เป็นขั้นที่ผู้เรียนรู้นำเอาความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ ที่จดจำมาได้ นำออกมาใช้ในการดำเนินการ ทำกิจกรรมเป็นขั้นการพิสูจน์ ตรวจสอบองค์ความรู้ที่ได้รับมา ด้วยการกระทำ และพยายามเทียบเคียงกับตัวแบบที่ได้เรียนรู้มา เป็นการเลียบแบบตามตัวแบบแล้วประเมินผลการกระทำการตอบสนองต่อการกระทำหรือแสดงออก ย่อมมีผลทำให้พฤติกรรมการกระทำเกิดซ้ำๆ ต่อไปหรือปรับเปลี่ยนพัฒนา หรืออาจจะยกเลิกพฤติกรรมการกระทำนั้นได้

4. กระบวนการจูงใจ เป็นอีกขั้นหนึ่งที่ผู้เรียนรู้จะทบทวนก่อนการตัดสินใจ การจูงใจเป็นพลังสำคัญมากต่อบุคคล หากแรงจูงจากตัวแบบมีพลังมาก ก็จะกดดันให้เกิดการกระทำตามตัวแบบ หรือตัดสินใจไม่กระทำตามตัวแบบนั้น

การวิเคราะห์ สังเคราะห์และข้อข้อเสนอแนะ

การสังเกตเป็นวิธีการเก็บรวบรวม

-1.indd 64 12/1/2558 9:49:22

ข้อมูลที่ได้รายละเอียดเชิงลึก ตามปรากฏการณ์หรือการปฏิบัติของบุคคล อันเป็นประโยชน์ต่อการนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปความ เป็นองค์ความรู้ใหม่ สำหรับเป็นฐานความคิด แนวปฏิบัติ หรือการกำหนดเป็นนวัตกรรมต่อไป ทั้งนี้สามารถดำเนินการสังเกตกระบวนการปฏิบัติ และผลการปฏิบัติ เพื่อได้ทราบแนวคิดทักษะและเจตคติของผู้ปฏิบัติว่าเขามีความคิด ระบบการคิด การตระหนักในความสำคัญของการปฏิบัติจากความคิดดังกล่าวอย่างไร และเกิดผลจากการปฏิบัติอย่างไร ส่วนในกรณีของปรากฏการณ์นั้น ควรสังเกตถึงบริบทของปรากฏการณ์ที่เป็นสาเหตุ สภาพแวดล้อมของปรากฏการณ์ กระบวนการเกิดปรากฏการณ์ สถานการณ์ของปรากฏการณ์และผลที่เกิดจากปรากฏการณ์นั้นๆในบางกรณีต้องสังเกตซ้ำในแหล่งข้อมูลเดิมและแหล่งข้อมูลใหม่ เพื่อให้มีข้อมูลที่เพียงพอสำหรับการวิเคราะห์ และสรุป ต่อจากนั้นนำข้อมูลการสังเกต มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และลงข้อสรุป เพื่อเป็นองค์ความรู้ใหม่ต่อ ๆ ไป

การสังเกต สำหรับการวิจัยและพัฒนาถือว่ามีความสำคัญเพราะผลจากการสังเกตสามารถสรุปเป็นแนวคิด หลักการหรือทฤษฎี แล้วนำข้อสรุปดังกล่าวไปเป็นแนวคิดในการออกแบบนวัตกรรมการพัฒนาคุณภาพนวัตกรรมและการใช้นวัตกรรม สามารถ ตรวจสอบและประเมินผลจากข้อมูลการวิเคราะห์ได้อย่างครบวงจร

สรุป

การสังเกต เป็นกระบวนการเชิงระบบที่จะเกิดขึ้นอยู่เสมอ และโดยธรรมชาติของมนุษย์นั้น การสังเกตในสิ่งที่ผิดปกติหรือสิ่งที่ตนเองสนใจเป็นพิเศษจะเกิดขึ้น เมื่อสังเกตก็จะได้รับข้อมูลเชิงปรากฏการณ์ที่เห็นได้ และข้อมูลเหล่านั้นจะถูกนำมาจัดระบบ เชื่อมโยงกับองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ ทำให้เกิดการเรียนรู้เชิงวิเคราะห์ ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ หากมีการจัดกลุ่มและถอดบทเรียน จะทำให้องค์ความรู้จากการสังเกตมีความชัดเจนในมิติต่างๆ และจะเกิดประโยชน์มากขึ้นทั้งในระดับบุคคลและองค์การ กระบวนการดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นการวิจัยและพัฒนาโดยใช้ข้อมูลจากการสังเกต

□□□□□ -1.indd 65 12/1/2558 9:49:22

บรรณานุกรม

นงนภัส คู่วรัญญู เที่ยงกมล 2554 **การวิจัยเชิงบูรณาการแบบองค์รวม** กรุงเทพมหานครฯ : สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิศา ชูโต 2551 **การวิจัยเชิงคุณภาพ** กรุงเทพมหานครฯ : พริ้นต์โพร.

ธนพรรณ ธานี 2542 **การศึกษาชุมชน** ขอนแก่น : บริษัทเพ็ญพริ้นติ้งจำกัด.

ประไพศรี สงวนพงศ์ 2556 **คิดแบบเชอร์ล็อกโฮล์มส์** กรุงเทพมหานครฯ : บริษัท ซัดเซส มีเดียจำกัด.

รัตนะ บัวสนธ์ 2556 **การวิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา** กรุงเทพมหานครฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Chris Spatz ,Edward P. Kradas2008 **Research Methodsin Psychology Ideas, Techniques,and Reports**. New York : McGraw Hill.

Donald Hislop2009 **Knowledge Management** New York :Oxford University Press Inc.

Joe Navarro 2008. **What Every Body is Saying.** New York : WelearnCo.,Ltd.

Randy J. Larsen: David M. Buss 2002, **Personality Psychology** New York : McGraw Hill.

Robert J. Wrigth 2013 **Research Methods for Counseling an Introduction** : California Widener University

□□□□□ -1.indd 66 12/1/2558 9:49:22